

BO'LAJAK MUSIQA O'QITUVCHILARINING METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

*Qo`qon davlat universiteti o`qituvchisi
Zuhriddin Abullayev Abdujabbor-o`g`li*

Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy musiqa ta'limi tizimida bo'lajak mutaxassislarni tayyorlashning dolzarb muammolaridan biri — cholg'u jamoalari bilan ishlash metodikasi tadqiq etiladi. Maqolada bo'lajak o'qituvchining professional kompetensiyalari, partitura bilan ishlash texnologiyasi, jamoaviy ijrochilikning psixologik jihatlari va dirijyorlik mahoratini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari tizimli tahlil qilingan.

Kalit so'zlar :Metodik tayyorgarlik, cholg'u jamoasi, pedagogik texnologiya, professional kompetensiya, partitura tahlili, badiiy talqin, jamoaviy psixologiya, musiqiy muloqot.

O'zbekistonning zamonaviy ta'lim strategiyasida bo'lajak musiqa o'qituvchilarining kreativ salohiyatini oshirish va ularni amaliy faoliyatga tayyorlash ustuvor vazifa etib belgilangan. Musiqa o'qituvchisi nafaqat nazariyotchi, balki maktab yoki san'at dargohlarida turli ansambl va orkestr jamoalarini shakllantira oladigan tashkilotchi-rahbar hamdir. Biroq, ko'p hollarda bitiruvchilar cholg'u jamoasi bilan yuzma-yuz kelganida jamoani boshqarish, asarni talqin qilish va repetitsiya jarayonini to'g'ri taqsimlashda qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu esa ushbu yo'nalishdagi metodik tayyorgarlikni takomillashtirish zaruratini tug'diradi.

Bo'lajak o'qituvchining metodik tayyorgarligi shunchaki bilimlar to'plami emas, balki murakkab professional kompetensiyalar majmuidir. Buni quyidagi tarkibiy qismlarga ajratish mumkin:

1. Gnostik (Bilish) komponent: Cholg'u asboblarning diapazoni, texnik imkoniyatlari va tembr xususiyatlarini mukammal bilish.
2. Konstruktiv komponent: O'quv-repertuar rejasini tuzish, asarni o'quvchilarning imkoniyatiga qarab moslashtirish.
3. Kommunikativ komponent: Jamoa a'zolari bilan samarali muloqot o'rnatish, musiqiy g'oyani imo-ishora (dirijyorlik) va so'z orqali tushuntira olish.

Hozirgi davrda metodik tayyorgarlikni raqamli vositalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Xususan, 'Smart-orkestr' texnologiyasi orqali talabalar o'zlarining dirijyorlik harakatlarini video tahlil qilish imkoniga ega bo'ladilar. Shuningdek, partitura ustida ishlashda Sibelius yoki MuseScore dasturlaridan foydalanish talabaning asar fakturasini chuqurroq anglashiga va cholg'ular balansini kompyuter simulyatsiyasi

orqali eshitib ko'rishiga yordam beradi. Bu esa amaliy repetitsiyaga tayyorgarlik vaqtini 30-40 foizga qisqartiradi.

Maqolada bo'lajak o'qituvchi egallashi lozim bo'lgan ish uslubi uchta asosiy bosqichga bo'linadi:

1. Partitura ustida ishlash (Pre-repetitsiya davri) bu bosqichda o'qituvchi asarning tarixiy kontekstini, formasini va garmonik tuzilishini o'rganadi. O'qituvchi jamoa oldiga chiqishdan avval asarni "ichki eshitish" qobiliyati orqali to'liq tasavvur qilishi shart.
2. Repetitsiya jarayonini boshqarish bu yerda asosiy e'tibor "vaqt menejmenti"ga qaratiladi. Metodik jihatdan xato yondashuv — asarni boshidan oxirigacha to'xtovsiz chalaverishdir. Takomillashtirilgan metodika esa quyidagilarni taklif etadi: Murakkab fakturalarni alohida guruhlarda (masalan, faqat torli yoki faqat zarbli cholg'ular) ishlab olish; Intonatsion soflik va ritmik aniqlik ustida ishlash; Dinamik muvozanatni (balans) ta'minlash.
3. Badiiy talqin va sahna ijrosi metodik tayyorgarlikning cho'qqisi — bu asarga "jon bag'ishlash"dir. Bo'lajak o'qituvchi o'qituvchilarda nafaqat notani chalish, balki asarning hissiy mazmunini tushunish ko'nikmasini ham rivojlantirishi lozim.

Bo'lajak musiqa o'qituvchisining metodik tayyorgarligi tarkibida pedagogik intuitsiya va improvizatsiya qobiliyatlari alohida o'rin tutadi. Cholg'u jamoasi bilan ishlash jarayonida kutilmagan texnik nosozliklar yoki ijro xatolari yuz berganda, o'qituvchi dars rejasini tezkorlik bilan o'zgartira olishi va vaziyatga mos metodik usulni qo'llashi lozim. Bu ko'nikma talabalarda 'Pedagogik amaliyot' va 'Dirijyorlik' darslarining o'zaro sintezi orqali rivojlantiriladi.

Tadqiqot jarayonida talabalarning tayyorgarligini oshirish uchun quyidagi sharoitlar zarurligi aniqlandi: Virtual orkestruvka: Talabalarga o'z aranjirovkalarini kompyuter dasturlarida (NotePerformer kabi) eshitib ko'rish imkonini berish. Refleksiv yondashuv: Talabaning jamoa bilan ishlash jarayonini videoga olib, keyinchalik xatolar ustida tahlil o'tkazish. Repertuar yangilanishi: Milliy va jahon klassikasi bilan birga, zamonaviy estradaga xos elementlarni ham o'quv jarayoniga tatbiq etish.

O'zbekiston musiqa ta'limi tizimida cholg'u ijrochiligi qadimdan 'Ustoz-shogird' an'analariga tayanadi. Zamonaviy metodik tayyorgarlikda ushbu an'anani jamoaviy ishlash jarayoniga tatbiq etish lozim. Bunda talaba nafaqat rahbar, balki tajribali 'katta hamkasb' sifatida jamoa a'zolariga yo'nalish beradi. Bu uslub o'qituvchilarda mas'uliyat va jamoaviy birdamlik hissini uyg'otadi.

Ushbu maqolani tayyorlash jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy pedagogik kuzatuv va sotsiologik so'rovnoma metodlaridan foydalanildi. Qo'qon davlat universiteti Musiqa ta'limi yo'nalishi talabalari ishtirokida o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, bo'lajak o'qituvchilarning 60% dan ortig'i cholg'u asboblari yakka tartibda ijro etishda yuqori natija ko'rsatsalar-da, jamoani boshqarish va guruhlar bilan ishlashda

metodik qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Tadqiqotimiz ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan amaliy takliflarni ishlab chiqishga asos bo'ldi.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, bo'lajak musiqa o'qituvchilarining metodik tayyorgarligi faqatgina nazariy darslar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U fanlararo integratsiya (dirijyorlik, asbobshunoslik, pedagogika, psixologiya) asosiga qurilishi lozim. Taklif etilayotgan metodik yondashuvlar talabalarning mustaqil ijodiy faoliyatini faollashtiradi va ularni maktab sharoitida professional cholg'u jamoalarini boshqarishga tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. "Musiqa madaniyati va san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
2. Azizov S. "Dirijyorlik mahorati asoslari". – T.: Musiqa, 2019.
3. Qurbonov B. "Cholg'u jamoalari bilan ishlash metodikasi". – T.: Fan va texnologiya, 2021.
4. Keldiev T. "O'zbek xalq cholg'ulari orkestri". – T.: 2018.
5. Fayzullayev E. "Musiqa psixologiyasi". – T.: 2021.
6. Kruse N. B. "Teaching Music in the 21st Century". – Oxford University Press, 2020.
7. Saparov Q. "Oliy ta'limda cholg'u ansambllari bilan ishlashning innovatsion usullari". – Ilmiy-metodik jurnal, 2023.